

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

© Министерство на правосъдието на Република България, mjs.bg. Разрешението за повторно публикуване на този неофициален превод е предоставено единствено за целите на включването му в базата данни HUDOC на ЕСПЧ.

© Ministry of Justice of the Republic of Bulgaria, mjs.bg. Permission to re-publish this non-official translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

ПЪРВО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО ВЪЧЕВ С/У БЪЛГАРИЯ

(Жалба № 42987/98)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

8 юли 2004

ВЛЯЗЛО В СИЛА

08/10/2004

Решението става окончателно при наличие на обстоятелствата, упоменати в чл. 44, ал. 2 от Конвенцията. Същото може да е предмет на редакционен преглед.

По делото Въчев с/у България,

Европейският съд по правата на човека (Първо отделение), заседаващо в състав:

Г-н К. Л. РОЗАКИС [C.L. ROZAKIS], *Председател*,

Г-жа Ф. ТУЛКЕНС [F. TULKENS],

Г-жа Н. ВАЙИЧ [N. VALČ],

Г-жа С. БОТУШАРОВА [S. BOTOUSCHAROVA],

Г-н А. КОВЛЕР [A. KOVLER],

Г-н В. ЗАГРЕБЕЛСКИ [V. ZAGREBELSKY],

Г-н К. ХАДЖИЕВ [K. HADJIEV], *съдии*,

и Г-н С. КЕСАДА [S. QUESADA], *заместник-секретар на отделението*,

В разпоредително заседание, проведено на 17 юни 2004,

Постанови настоящото решение на посочената по-горе дата:

ПРОИЗВОДСТВО

1. Делото е образувано по жалба (№ 42987/98) срещу Република България, подадена на 26 май 1998 до Европейската комисия по правата на човека (“Комисията”) на основание предишния член 25 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (“Конвенцията”) от г-н Антим Тодоров Въчев [Antim Todorov Vachev], български гражданин, роден през 1941 и живущ в гр. Тетевен (“жалбоподател”).

2. Жалбоподателят се представлява от адвокат М. Екимджиев [M. Ekimdjiev] от Пловдивската адвокатска колегия. Българското правителство (“Правителството”) се представлява от неговите агенти, г-ца Г. Самарас [G. Samaras] и г-ца М. Коцева [M. Kotzeva] от Министерство на правосъдието.

3. Жалбоподателят твърди, по-специално, че след поставянето му под домашен арест не бил изправен пред съдия или друго длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции, в нарушение на член 5, алинея 3 от Конвенцията, че мярката за неотклонение “домашен арест” не била обект на съдебен контрол, в нарушение на член 5, алинея 4 от Конвенцията, че не разполагал с гарантирано от закона право на обезщетение във връзка с твърдените нарушения на член 5 от Конвенцията и че наказателното производство срещу него не било проведено в рамките на разумен срок.

4. Жалбата е внесена в Съда на 1 ноември 1998, когато влиза в сила Протокол № 11 към Конвенцията (член 5, алинея 2 от Протокол № 11).

5. Жалбата е разпределена на Първо отделение на Съда (член 52, алинея 1 от Правилника на Съда). В рамките на това отделение, в съответствие с член 26, алинея 1, е определен състав, който да разгледа делото (член 27, алинея 1 от Конвенцията).

6. С решение от 19 юни 2003 Съдът (Първо отделение) обявява жалбата за частично допустима.

7. Страните не представят становища по същество.

ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО ДЕЛОТО

8. Жалбоподателят е роден през 1941 и живее в гр. Тетевен. Бил е изпълнителен директор на Елпром-ЕМТ [Elprom-EMT], държавно дружество, срещу което през 1997 било открито производство по несъстоятелност.

A. Наказателното производство срещу жалбоподателя

9. На 14 май 1997 Тетевенската районна прокуратура образувала наказателно производство срещу жалбоподателя, заместник-директора на Елпром-ЕМТ и служител на дружеството.

10. На 3 юни 1997 на жалбоподателя било повдигнато обвинение за нарушаване на служебните задължения и съставяне на неверни официални документи, престъпления съгласно членове 282, алинея 2 и 311, алинея 1 от Наказателния кодекс ("НК"). Твърдяло се, че в периода април 1996 – март 1997, заедно със заместник-директора, нарушил служебните си задължения на управител и причинил вреди на дружеството с цел да набави финансова облага за частно дружество с ограничена отговорност, в което съпругата му била съдружник. Според обвинението загубите на Елпром-ЕМТ възлизали на 23 302 275 стари български лева (BGL). Обвинен бил също така, че за да улесни извършването на това престъпление, жалбоподателят съставил неверни документи и подбудил заместник-директора и другия служител на дружеството да съставят неверни документи.

11. На 6 юни 1997 прокурор от Ловешката областна прокуратура постановил временно отстраняване на жалбоподателя от длъжността му на изпълнителен директор, с мотива, че срещу него били повдигнати обвинения в престъпления по служба и че има достатъчно основания да се счита, че ако остане на длъжността би могъл да създаде пречки за обективно, всестранно и пълно изясняване на обстоятелствата по делото.

12. На 20 юни 1997 водещият разследването следовател назначил финансова експертиза, като за експерти били определени двама бивши служители на Елпром-ЕМТ.

13. На 4 август 1997 адвокатът на жалбоподателя поискал да се запознае с материалите по делото. Искането било уважено на 10 август.

14. Назначената преди това графологична експертиза била изготвена на 18 септември 1997.

15. На 25 септември 1997 жалбоподателят бил разпитан. Адвокатът му поискал да прегледа наказателната преписка. Следователят му разрешил да се запознае с някои документи, но отказал достъп до цялото дело.

16. На 16 октомври 1997 била изготвена назначената на 20 юни 1997 финансова експертиза.

17. На 20 октомври и 25 ноември 1997 следователят назначил експертизи, които да установят цената на определени вещи, свързани с разследването.

18. На 10 декември 1997 жалбоподателят бил разпитан и получил разрешение да се запознае, заедно с адвоката си, с някои писмени доказателства по делото, включително експертизите.

19. На 29 декември 1997 адвокатът на жалбоподателя направил отвод на един от експертите, изготвили финансовата експертиза. Той посочил, *между другото*, че един от експертите бил главен счетоводител на Елпром-ЕМТ и бил дисциплинарно уволнен от жалбоподателя, което обстоятелство поставяло под съмнение неговата обективност. Искането било отхвърлено.

20. Изглежда повечето свидетели по делото били разпитани в периода между юни и декември 1997.

21. На 10 февруари 1998 бил проведен разпит на жалбоподателя. Искането му да проучи делото било уважено.

22. На 12 февруари 1998 адвокатът на жалбоподателя отново поискал отстраняване на изготвилите финансовата експертиза експерти. Той повторил аргументите си по отношение на първия експерт и освен това заявил, че другият експерт участвал в производството по несъстоятелност срещу Елпром-ЕМТ.

23. Същия ден на жалбоподателя било предявено измененото обвинение. То включвало квалифицирано длъжностно присвояване, чието извършване било улеснено от съставянето на неверни официални документи (член 202 във връзка с член 311 от НК), присвояване (член 201 от НК), нарушаване на служебни задължения (член 282 от НК), съзнателно сключване на неизгодни за представляваното от него дружество сделки (член 220 от НК) и съставяне на неверни официални документи (член 311 от НК). Твърдяло се, че между март 1996 и февруари 1997, заедно със заместник-директора на Елпром-ЕМТ, присвоил активи на дружеството на 4 833 264.54 стари български лева, като за извършването на това престъпление съставил неверни официални

документи, че през юни 1995 присвоил ремарке, собственост на Елпром-ЕМТ, че между март 1996 и февруари 1997, заедно със заместник-директора, нарушил служебните си задължения с цел да набави финансова облага за частно дружество, че между август 1996 и януари 1997, заедно със заместник-директора, съзнателно сключил неизгодни сделки между Елпром-ЕМТ и същото частно дружество, за което е набавил имотна облага, и че през декември 1994 съставил две фактури с невярно съдържание за суми общо в размер на 365 000 германски марки.

След като бил привлечен като обвиняем, жалбоподателят бил разпитан в присъствието на адвокат. Отказал да дава обвинения.

24. На 16 февруари 1998 на жалбоподателя и адвоката му било предявено цялото следствено дело. Жалбоподателят оспорил експертизите и поискал отстраняване на експертите. Следователят отхвърлил тези искания и се обърнал към прокуратурата с мнение за предаване на жалбоподателя на съд.

25. На 16 юни 1998 адвокатът на жалбоподателя поискал делото да бъде върнато за допълнително разследване, твърдейки че това било необходимо за отстраняване на определени процесуални нарушения.

26. На 9 юли 1998 Тетевенската районна прокуратура уважила искането и върнала делото обратно в следствието. Тя отбелязала, че следователят неправилно бил квалифицирал престъпленията и че не били напълно изяснени относимите обстоятелства във връзка с отношенията между Елпром-ЕМТ и частното дружество, за което се твърди, че се облагодетелствало от него. Тя дала конкретни указания относно подлежащите на установяване факти. Освен това изразила мнение, че искането на жалбоподателя за отстраняване на един от изготвилите финансовата експертиза експерти било обосновано, тъй като същият бил дисциплинарно уволнен от жалбоподателя и последният имал основание да се опасява от липса на обективност. Ето защо било необходимо изготвянето на нова експертиза. Освен това, тя посочила, че следва да се повдигне ново обвинение на жалбоподателя, доколкото първоначалните обвинения срещу него не били достатъчно конкретни. На последно място отбелязала, че адвокатът на жалбоподателя представлявал Елпром-ЕМТ в производството по несъстоятелност срещу дружеството, което повдигало някои съмнения за наличие на конфликт на интереси. Ето защо било необходимо да се установи дали жалбоподателят е имал основание да се съмнява в лоялността на адвоката си, тъй като ако този въпрос останел неизяснен, жалбоподателят би могъл да го използва като аргумент, че правото му на защита било нарушено.

27. На 4 ноември 1998 следователят, изпълнявайки указанията на прокуратурата, назначил нова финансова експертиза.

28. На 26 април 1999 Тетевенската районна прокуратура, установявайки, че водещият разследването следовател не бил изпълнил указанията ѝ, с изключение на назначаването на нова финансова експертиза, го заменил с друг.

29. На 1 юни 1999 новият следовател предложил производството да бъде прекратено, тъй като обвиненията срещу жалбоподателя не били подкрепени от достатъчно доказателства.

30. На 7 юни 1999 Тетевенската районна прокуратура отхвърлила предложението и върнала обратно за допълнително разследване. Тя приела, че доказателствата не били достатъчно поради липсата на задълбочено разследване.

31. На 9 юни 1999 следователят предостави достъп на жалбоподателя до наказателната преписка.

32. На 13 юни 1999 била изготвена назначената на 4 ноември 1998 финансова експертиза.

33. На 7 януари 2000 адвокатът на жалбоподателя уведомил следователя, че няма да е на разположение до 18 януари.

34. На 19 януари 2000 следователят отново привлякъл жалбоподателя като обвиняем. Освен предходните, било повдигнато ново обвинение съгласно член 219 от НК (лошо управление и причиняване на щети на дружеството). След като повдигнал обвинението, следователят разпитал жалбоподателя и дал възможност на него и адвоката му да прегледат материалите по делото.

35. На 31 януари 2000 следователят предложил жалбоподателят да бъде предаден на съд единствено на основание член 219 от НК.

36. На 14 февруари 2000 Тетевенската районна прокуратура решила да прекрати производството досежно обвиненията съгласно членове 202 (квалифицирано присвояване), 282 (нарушаване на служебни задължения) и 311 (съставяне на неверни документи) от НК. На 23 март 2000 Ловешката окръжна прокуратура отменила това постановление и върнала делото обратно на следователя. На 6 април 2000, по възражение на следователя, Великотърновската апелативна прокуратура потвърдила отмяната.

37. На 12 май 2000 Ловешката окръжна прокуратура прекратила производството по обвинението съгласно член 219 от НК. Нейното постановление било отменено от Великотърновската апелативна прокуратура на 21 юли 2000 и делото било върнато обратно на Ловешката окръжна прокуратура с указания за извършване на определени следствени действия (*между другото*, назначаване на експертиза) и изясняване на някои факти, свързани с извършени от Елпром-ЕМТ в периода 1996-97 сделки.

38. На 4 август 2000, след като делото било върнато на етапа на разследване, следователят назначил допълнителна експертиза.

39. На 8 юни 2001 адвокатът на жалбоподателя уведомил следователя, че няма да е на разположение до 12 юни.

40. На 12 юни 2001 следователят позволил на жалбоподателя и адвоката му да прегледат следственото дело.

41. На 19 юни 2001 следователят изготвил заключение с мнение за предаване на жалбоподателя на съд за престъпления по членове 219 (лошо управление и причиняване на щети) и 311 (съставяне на неверни документи) от НК.

42. На 20 юли 2001 Ловешката окръжна прокуратура решила да прекрати производството в частта относно обвинението по член 219 от НК и да препрати делото на Тетевенската районна прокуратура за продължаване на производството относно останалите обвинения.

43. На 5 септември 2001 Тетевенската районна прокуратура върнала делото за допълнително разследване, поддържайки, че извършените до момента следствени действия не били установили всички относими обстоятелства.

44. На 24 септември 2001 следователят назначил нова експертиза, определяйки нови експерти.

45. На 26 февруари 2003 жалбоподателят и прокуратурата сключили споразумение за прекратяване на наказателното производство. Изглежда скоро след това наказателното дело срещу него било прекратено.

Б. Домашният арест на жалбоподателя

46. На 3 юни 1997 жалбоподателят бил поставен под домашен арест от следовател, който се срещнал лично с него и го разпитал.

47. На 12 юни 1997 жалбоподателят подал до Тетевенската районна прокуратура молба за освобождаване под гаранция. На 16 юни 1997 Тетевенската районна прокуратура отхвърлила молбата на жалбоподателя. Жалбоподателят обжалвал пред Ловешката районна прокуратура. Жалбата била отхвърлена с постановление от 8 юли 1997. Жалбоподателят обжалвал пред Главна прокуратура. На 3 септември 1997 Главна прокуратура отхвърлила жалбата. Жалбоподателят подал жалба до Председателя на следствения отдел в Главна прокуратура. На 31 октомври 1997 Председателят на следствения отдел отхвърлил жалбата.

48. Междувременно, на 7 август и 2 септември 1997, Тетевенската районна прокуратура отхвърлила две молби на жалбоподателя за напускане на жилището за един ден. На 29 октомври 1997 била отхвърлена друга молба от жалбоподателя за разрешение да напусне дома си за един ден. На 12 ноември 1997 Тетевенската районна прокуратура разрешила на жалбоподателя да напусне дома си за един ден.

49. На 19 ноември 1997 Тетевенската районна прокуратура отхвърлила нова молба от жалбоподателя за освобождаване.

50. На 4 декември 1997 жалбоподателят подал нова молба за изменение на мярката му за неотклонение в гаранция. На 16 декември 1997 Тетевенската районна прокуратура изменила мярката за неотклонение “домашен арест” в “парична гаранция” в размер на 3 000 000 български стари лева. На неупомената дата през декември 1997 жалбоподателят внесъл паричната гаранция и бил освободен от домашния арест.

II. ПРИЛОЖИМО ВЪТРЕШНО ПРАВО И СЪДЕБНА ПРАКТИКА

A. Домашен арест

51. Съгласно член 146 от Наказателно-процесуалния кодекс (“НПК”), за да се осигури явяването на обвиняемия по дело от общ характер пред компетентния орган, спрямо него се взема мярка за неотклонение. Една от мерките за неотклонение е домашният арест.

52. Член 151 от НПК, в редакцията му към процесния момент, определял домашния арест по следния начин:

“Домашният арест се състои в забрана обвиняемият да напуска жилището си без разрешение на съответния орган.”

В своето Тълкувателно решение № 10/1992 (реш. № 10 от 27 юли 1992 г. по конституционно дело № 13 от 1992 г., обн., ДВ брой 63 от 4 август 1992 г.) Конституционният съд е приел следното:

“... Мярката за неотклонение "домашен арест" е също форма за задържане и посегателство върху неприкосновеността.”

53. Към процесния момент и до 1 януари 2000 мярката за неотклонение “домашен арест” на досъдебната фаза на наказателното производство може да бъде взета от следовател или прокурор. Следователят или прокурорът не са длъжни да разпитат обвиняемия лично когато постановяват домашен арест. Правомощията на следователите и прокурорите съгласно българското законодателство са обобщени в абзаци 25-29 от решението на Съда по делото *Николова с/у България* ([ГО], № 31195/96, ЕКПЧ 1999-II [*Nikolova v. Bulgaria*] ([GC], no. 31195/96, ECHR 1999-II)).

54. Към процесния момент НПК не предвиждал възможност за съдебен контрол върху домашния арест. Следователно единствената възможност на поставеното под домашен арест лице била да иска освобождаване от прокурора. Ако прокурорът откажел да освободи лицето под домашен арест, последното имало право да обжалва пред горестоящия прокурор (членове 181 и 182 от НПК).

55. НПК бил променен, като измененията влезли в сила от 1 януари 2000, и понастоящем предвижда, в новата алинея 2 на член 151, право на първоначален и последващ съдебен контрол върху мярката за неотклонение “домашен арест”.

Б. Определение № 1 от 1997 на Общото събрание на Наказателна колегия на Върховния касационен съд

56. На 21 март 1997 Общото събрание на Наказателна колегия на Върховния касационен съд взела решение да внесе в Конституционния съд въпроса за съответствието на член 152 от НПК, уреждащ “задържането под стража”, с, *между другото*, член 5 от Конвенцията. То се мотивира, че по силата на член 5, алинея 4 от Конституцията Конвенцията е част от българското право и поради това всички законови разпоредби следва да бъдат в съответствие с нея. Той също така посочва, че когато решават висящите пред тях дела българските съдилища са длъжни да се съобразяват със съдебната практика на Европейския съд по правата на човека (опред. № 1 от 21 март 1997 г. по н.д. № 1/ 1997 г. на ОСНК на ВКС).

В. Законът за отговорността на държавата за вреди, причинени на граждани

57. Член 2 от Закона за отговорността на държавата за вреди, причинени на граждани от 1988 (“State Responsibility for Damage Act”) предвижда, в приложимата си част, следното:

“Държавата отговаря за вредите, причинени на граждани от органите на ... следствието, прокуратурата, съда ... от незаконно:

1. задържане под стража ..., когато то е отменено поради липса на законно основание [.]”

Докладваната съдебна практика по член 2 (1) от закона е оскъдна. Всички решения обаче, които установяват отговорността на държавата на основание тази разпоредба, се отнасят по-специално до задържането под стража съгласно член 152 от НПК, но не и до домашния арест съгласно член 151 от НПК или друга форма на лишаване от свобода, наложена в рамките на наказателно производство (реш. № 859/ 2001 г. от 10 септември 2001 г. г.д. № 2017/2000 г. на ВКС, реш. № 978/2001 г. от 10 юли 2001 г. по г.д. № 1036/2001 г. на ВКС). Докладваната съдебна практика също така предполага, че понятията “незаконно” и “липса на законови основания” препращат към незаконността съгласно вътрешното право.

58. Съгласно член 2 (2) от закона, при определени обстоятелства, е възможно да се предяви иск за вреди от “незаконно обвинение в

извършване на престъпление”. Такъв иск може да се предяви само ако обвиняемият е бил оправдан от съд или наказателното производство е било прекратено от съд или органите на прокуратурата, поради това че деянието не е извършено от лицето или че извършеното деяние не е престъпление, или поради това, че наказателното производство е образувано, след като наказателното преследване е погасено по давност или деянието е амнистирано.

59. Лицата, претендиращи обезщетение за вреди, причинени от актове на органите на следствието и прокуратурата или съдилищата, при условия, попадащи в обхвата на закона, нямат право на иск на основание общия режим на деликтната отговорност, тъй като законът е *lex specialis* и дерогира приложението на общия режим (член 8 (1) от закона; реш. № 1370/1992 г. от 16 декември 1992 г., по г.д. № 1181/1992 г. на ВС IV г.о.). Правителството не е посочило примери за уважени претенции по общия ред във връзка с незаконен домашен арест.

ПРАВОТО

I. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 5, АЛИНЕЯ 3 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

60. Жалбоподателят се оплаква, че взетата спрямо него от следователя мярка за неотклонение “домашен арест” довела до нарушение на член 5, алинея 3 от Конвенцията, който в приложимата си част гласи следното:

“Всяко лице, арестувано или лишено от свобода в съответствие с разпоредбите на т. 1 (с) на този член, трябва своевременно да бъде изправено пред съдия или пред длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции...”

61. Позовавайки се на делата *Асенов и други с/у България* (решение от 28 октомври 1998, *Сборник с решения 1998-VIII* [*Assenov and Others v. Bulgaria* (judgment of 28 October 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII)] и *Николова* (цитирано по-горе), жалбоподателят поддържа, че следователят, поставил го под домашен арест, не би могъл да се счита за “съдия” или “друго длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции”.

62. Правителството не изразява становище по това оплакване.

63. В предходни решения, отнасящи се до системата на задържане под стража, съществуваща в България до 1 януари 2000, Съдът е установил, че нито следователите, пред които обвиняемите били изправяни, нито прокурорите, потвърдили постановленията за

задържане, биха могли да се считат за “длъжностни лица, упълномощени от закона да изпълняват съдебни функции” по смисъла на член 5, алинея 3 от Конвенцията (*Вж. Асенов и други*, цитирано по-горе, стр. 3298-99, абзац 144-50, *Николова*, цитирано по-горе, абзац 49-53 и *Шушков с/у България*, № 38822/97, абзац 52-54, 9 януари 2003 [*Shishkov v. Bulgaria*, no. 38822/97, §§ 52-54, 9 January 2003]).

64. Настоящият случай не се отнася до задържане под стража, а до домашен арест. Независимо от това, Съдът не намира съществена разлика с цитираните по-горе дела. Страните не оспорват, че домашният арест на жалбоподателя представлява лишаване от свобода по смисъла на член 5 (*Вж.* абзац 52 по-горе и също така *Н.С. с/у Италия*, № 24952/94, абзац 33, 11 януари 2001 [*N.C. v. Italy*, no. 24952/94, § 33, 11 January 2001]). Ето защо, в съответствие с алинея 3 на този член, той е имал право да бъде изправен незабавно пред съдия или друго длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции. Следователят, наложил на жалбоподателя мярката за неотклонение “домашен арест” (*Вж.* абзац 46 по-горе), не може да се счита за такова длъжностно лице, тъй като предвид практическата му роля в наказателното преследване не е бил достатъчно независим и безпристрастен за целите на член 5, алинея 3. Съдът препраща към анализа си на приложимото вътрешно право, съдържащо се в решението по делото *Николова* (*Вж. Николова*, цитирано по-горе, абзац 50-51).

65. Следователно е налице нарушение на правото на жалбоподателя да бъде изправен пред съдия или друго длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции по смисъла на член 5, алинея 3 от Конвенцията.

II. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 5, АЛИНЕЯ 4 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

66. Жалбоподателят се оплаква, че в противоречие с член 5, алинея 4 от Конвенцията, не е имал възможност да образува производство за контрол върху законността на домашния арест. Член 5, алинея 4 гласи следното:

“Всяко арестувано или лишено от свобода лице има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай, че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице.”

67. Правителството повдига възражение за недопустимост поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита. То твърди, че според Българската Конституция международните договори, включително Конвенцията, са част от вътрешното право на страната и имат предимство пред тези норми на вътрешното законодателство, които им противоречат. Все по-често българските съдилища се

позовавали на Конвенцията когато решавали висящите пред тях дела. Като пример Правителството цитирало Определение № 1 от 1997 на Общото събрание на Наказателна колегия на Върховния касационен съд, с което било взето решение да се поиска от Конституционния съд тълкуване на разпоредба от НПК, счестена за противоречаща на член 5 от Конвенцията. Предвид тези обстоятелства, жалбоподателят е могъл да сезира съда, позовавайки се пряко на Конвенцията. Съдът е бил длъжен, по силата на самата Конвенция, да разгледа и да се произнесе по молбата му за освобождаване. Освен това, доколкото НПК не уреждал въпроса, не е имало изрична забрана за съдебно обжалване на мярката за неотклонение “домашен арест”.

68. Жалбоподателят отговорил, че към онзи момент НПК не предвиждал процедура, по което лицата да оспорят пред съда наложения спрямо тях домашен арест. Не би могло да се очаква от националните съдилища да “произведат” и приложат несъществуваща процедура, за да изпълнят изискванията на член 5, алинея 4 от Конвенцията. Вярно било, че Конвенцията е част от вътрешното право на България, но това не превръщало основаната пряко на член 5, алинея 4 жалба в ефективно вътрешноправно средство за защита.

69. В решението си по допустимост от 19 юни 2003 Съдът е отбелязал, че въпросът за изчерпване на вътрешноправните средства за защита бил толкова тясно свързан със съществуването на оплакването, че не би могъл да бъде отделен от него. Ето защо, Съдът ще разгледа възражението за недопустимост на Правителството във връзка с основателността на оплакването на жалбоподателя.

70. Не се спорело, че домашният арест на жалбоподателя представлявал лишаване от свобода по смисъла на член 5, алинея 4 (Вж. абзац 52 по-горе и също така *Н.С.*, цитирано по-горе, абзац 33). Ето защо жалбоподателят имал право да се ползва от предвидените в тази разпоредба гаранции.

71. Съдът напомня, че правното средство за защита съгласно член 5, алинея 4, трябва да има съдебен характер, което налага достъп на заинтересованото лице до съд и възможност да бъде изслушано лично или, когато е необходимо, чрез някаква форма на представителство, иначе би било лишено от основните процесуални гаранции, приложими в случаи на лишаване от свобода (Вж. *Винтерверп с/у Холандия*, решение от 24 октомври 1979, Поредица А № 33, стр. 24, абзац 60 [*Winterwerp v. the Netherlands*, judgment of 24 October 1979, Series A no. 33, p. 24, § 60]). По-нататък Съдът отбелязва, че съществуването на правно средство за защита трябва да бъде достатъчно сигурно, не само на теория, но също така и на практика, тъй като в противен случай биха липсвали достъпността и ефективността, необходими за целите на член 5, алинея 4. Няма изискване за използване на правни средства за защита, които не са

ните подходящи, нито ефективни (*Вж. Сакик и други с/у Турция*, решение от 26 ноември 1997, *Доклади 1997-VII*, стр. 2625, абзац 53 [*Sakik and Others v. Turkey*, judgment of 26 November 1997, *Reports 1997-VII*, p. 2625, § 53]; *Кадем с/у Малта*, № 55263/00, абзац 41, 9 януари 2003 [*Kadem v. Malta*, no. 55263/00, § 41, 9 January 2003]; и, *mutatis mutandis*, *Ван Другенброк с/у Белгия*, решение от 24 юни 1982, Поредица А № 50, стр. 30, абзац 54 [*Van Droogenbroeck v. Belgium*, judgment of 24 June 1982, Series A no. 50, p. 30, § 54]; *Де Йонг, Балиет и Ван ден Бринк с/у Холандия*, решение от 22 май 1984, Поредица А № 77, стр. 19, абзац 39 [*De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands*, judgment of 22 May 1984, Series A no. 77, p. 19, § 39]; и *Ягси и Сарджин с/у Турция*, решение от 8 юни 1995, Поредица А № 319-А, стр. 17, абзац 42 [*Yağcı and Sargin v. Turkey*, judgment of 8 June 1995, Series A no. 319-A, p. 17, § 42]).

72. Съдът отбелязва, че Конвенцията действително е част от българското законодателство и е пряко приложима в България (*Вж. абзац 56 по-горе*). Въпреки това, той посочва, че към процесния момент българският НПК не е предвиждал съдебен контрол върху домашния арест (*Вж. абзац 54 по-горе*) и че не е имало друга разпоредба на вътрешното право, уреждаща процедура за сезиране на съда във връзка със законността на наложена мярка за неотклонение “домашен арест”. При тези обстоятелства, не е съвсем ясно дали на теория съществува правно средство за защита, отговарящо на изискванията на член 5, алинея 4.

73. Съдът обаче не счита, че е длъжен да се произнася по този въпрос на българското законодателство. Той отбелязва, че Правителството не е представило никакви примери на съдебни решения, при които поставено под домашен арест лице успешно се е позовало на член 5, алинея 4 във връзка с искането си за освобождаване от съда. Правителството се позовало единствено на искането на Общото събрание на Наказателната колегия на Върховния касационен съд Конституционният съд да се произнесе относно съвместимостта на разпоредбите на НПК, уреждащи задържането под стража, с член 5 от Конвенцията (*Вж. абзаци 56 и 67 по-горе*). Съдът не счита, че това решение представлява прецедент, от който е видно, че лице под домашен арест би могло успешно да иска от съда освобождаването си, позовавайки се единствено на член 5, алинея 4.

Тази липса на прецеденти показва несигурността на практика на това правно средство за защита (*Вж. Сакик и други*, цитирано по-горе, стр. 2625, абзац 53). Освен това, Съдът отбелязва, че е неясно – и Правителството не е успяло да обясни – кой би бил компетентният съд и каква процедура и критерии би трябвало да следва, за да постанови решението си.

74. В заключение, Съдът отхвърля възражението за недопустимост на Правителството във връзка с член 5, алинея 4 и приема, че е налице нарушение на тази разпоредба.

III. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 5, АЛИНЕЯ 5 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

75. Жалбоподателят се оплаква на основание член 5, алинея 5 от Конвенцията, тъй като не разполагал с гарантирано от закона право на обезщетение във връзка с твърдените нарушения на предходните алинеи на член 5.

Член 5, алинея 5 гласи следното:

“Всяко лице, арестувано или лишено от свобода в нарушение на изискванията на този член, се ползва с осигурено от правните процедури право на обезщетение.”

76. Жалбоподателят твърди, че според българското право било невъзможно да получи обезщетение за лишаване от свобода, извършено в нарушение на Конвенцията, но в съответствие с изискванията на НПК, какъвто е бил случаят с неговия домашен арест. Той поддържа също така, че Законът за отговорността на държавата за вреди, причинени на граждани се отнася само до задържането под стража, което понятие препраща към конкретен вид лишаване от свобода, а именно задържане. Доколкото домашният арест бил различен вид лишаване от свобода, той не попадал в обхвата на закона.

77. Правителството не изразява становище по това оплакване.

78. Съдът напомня, че член 5, алинея 5 се прилага когато е възможно да се иска обезщетение във връзка с лишаване от свобода, извършено при условия, противоречащи на алинеи 1, 2, 3 или 4 (*Вж. Васинк с/у Холандия*, решение от 27 септември 1990, Поредица А № 185-А, стр. 14, абзац 38 [*Wassink v. the Netherlands*, judgment of 27 September 1990, Series A no. 185-A, p. 14, § 38]). Ето защо предвиденото в алинея 5 право на обезщетение предполага, че национален орган или Съдът са установили нарушение на някоя от предходните алинеи на член 5.

79. В тази връзка, Съдът отбелязва, че в настоящия случай е установил, че правото на жалбоподателя да бъде изправен пред съдия или друго длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции, както и правото му да образува съдебно производство за контрол върху законността неговия домашен арест са били нарушени (*Вж. абзаци 65 и 74 по-горе*). Следователно член 5, алинея 5 от Конвенцията е приложим. Ето защо Съдът трябва да установи дали българското право осигурява или не на жалбоподателя

гарантирано от закона право на обезщетение за извършените в неговия случай нарушения на член 5.

80. Съгласно член 2 (1) от Закона за отговорността на държавата за вреди, причинени на граждани, единствено лицата, които са били “задържани под стража”, имат право да търсят обезщетение, и то само ако постановлението или определението за задържане е било отменено “поради липса на законно основание”, като последният израз очевидно препраща към незаконността според вътрешното право (*Вж.* абзац 57 по-горе). В настоящия случай жалбоподателят не е бил задържан под стража; лишаването му от свобода се изразявало в домашен арест. Освен това, нищо не показвало, че този домашен арест е бил незаконен съгласно вътрешното законодателство. Ето защо, жалбоподателят не е имал право на обезщетение съгласно член 2 (1) от Закона за отговорността на държавата за вреди, причинени на граждани. Нито пък член 2 (2) от закона е бил приложим (*Вж.* абзац 58 по-горе).

Следователно в случая на жалбоподателя Законът за отговорността на държавата за вреди, причинени на граждани не предоставя гарантирано от закона право на обезщетение за лишаването му от свобода в нарушение на член 5, алинеи 3 и 4.

81. Освен това, изглежда никоя друга разпоредба от българското законодателство не обезпечавала такова право (*Вж.* абзац 59 по-горе).

82. Поради това Съдът намира, че българското право не е осигурило на жалбоподателя гарантирано от закона право на обезщетение съгласно изискванията на член 5, алинея 5 от Конвенцията.

Ето защо е налице нарушение на тази разпоредба.

IV. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 6, АЛИНЕЯ 1 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

83. Жалбоподателя се оплаква на основание член 6, алинея 1 от Конвенцията относно продължителността на наказателното производство срещу него.

В приложимата си част член 6, алинея 1 гласи следното:

“Всяко лице ... при наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на ... гледане на неговото дело в разумен срок от ... съд...”

A. Относим период

84. Производството било образувано на 14 май 1997. Жалбоподателят бил привлечен като обвиняем и поставен под домашен арест на 3 юни 1997 (*Вж.* абзаци 9, 10 и 46 по-горе). На 26 февруари 2003 жалбоподателят сключил споразумение за прекратяване на наказателното производство с прокуратурата и скоро след това

делото било прекратено (*Вж.* абзац 45 по-горе). Поради това относимият период е приблизително пет години и девет месеца. През цялото това време производството било на досъдебната фаза.

Б. Разумност на продължителността на производството

85. Съдът следва да прецени разумността на продължителността на производството с оглед обстоятелствата на случая и предвид критериите, възприети в съдебната му практика, по-специално сложността на делото и поведението на жалбоподателя и съответните държавни органи. На последно място, залогът за жалбоподателя също следва да бъде взет под внимание (*Вж. Портингтон с/у Гърция*, решение от 23 септември 1998, *Доклади* 1998-VI, стр. 2630, абзац 21 [*Portington v. Greece*, judgment of 23 September 1998, *Reports* 1998-VI, p. 2630, § 21]; и *Кудла с/у Полша* [ГО], № 30210/96, абзац 124, ЕКПЧ 2000-XI).

1. Сложност на делото

86. Жалбоподателя се съгласява, че делото било сложно, но поддържа, че независимо от това продължителността на разследването от властите била прекомерна и далеч надхвърляла предвидените в НПК срокове.

87. Правителството твърди, че производството било сложно и включвало множество обвинения срещу различни лица за продължавана престъпна дейност. Разследващите органи разпитали четиридесет и седем свидетели от всички краища на страната, някои от които - повторно. Извършени били редица други следствени действия: комплексни експертизи, събиране на стотици документи, проверки, очни ставки и пр. За сложността на делото било показателно обстоятелството, че наказателната преписка съдържала 2022 страници, събрани в осем тома.

88. Съдът се съгласява, че наказателното производство срещу жалбоподателя представлявало фактическа и правна сложност. Обвинени били няколко лица в извършване на редица финансови престъпления в рамките на продължителен период от време (*Вж.* абзаци 10 и 23 по-горе).

2. Поведението на жалбоподателя

89. Жалбоподателят твърди, че своевременно поискал отстраняване на експертите, изготвили финансовата експертиза, но че исканията му били отхвърлени. Единствените причинени от него забавяния били между 7 и 18 януари 2000 и между 6 и 8 юни 2001, когато адвокатът му не бил на разположение.

90. Правителството твърди, че жалбоподателят не поискал своевременно отстраняването на изготвилите финансовата експертиза експерти, като по този начин принудил прокурора да върне обратно делото в следствието за определяне на нови експерти. Това било необходимо и поради обстоятелството, че доколкото упълномощеният от жалбоподателя адвокат представлявал и Елпром-ЕМТ в производството по несъстоятелност срещу дружеството, възникнал конфликт на интереси и адвокатът следвало да бъде заменен.

91. Съдът не е убеден, че твърдяното несвоевременно искане на жалбоподателя за отстраняване на двамата експерти било причина за каквото и да било забавяне. По-скоро държавните органи били длъжни още от самото начало да спазват правилата на наказателното производство и да назначават експерти, чиято безпристрастност не би могла да бъде поставена под съмнение. Освен това, когато жалбоподателят поискал отстраняване на експертите, молбата му била на два пъти отхвърляна от разследващите органи (*Вж.* абзаци 19 и 24 по-горе). Едва когато повдигнал въпроса пред Тетевенската районна прокуратура, експертите били заменени (*Вж.* абзаци 26 и 27 по-горе).

92. Що се отнася до необходимостта от замяна на адвоката на жалбоподателя, това не изглежда основната причина, поради която Тетевенската районна прокуратура върнала делото обратно в следствието през юли 1998. Това било нужно главно защото някои факти останали неизяснени, следователят неправилно бил квалифицирал деянията, за които се твърдяло, че жалбоподателят е извършил, а един от изготвилите финансовата експертиза експерти следвало да бъде заменен (*Вж.* абзац 26 по-горе).

93. На последно място, по отношение на другите причинени от жалбоподателя забавяния - общо около две седмици (*Вж.* абзаци 33 и 39 по-горе), Съдът счита, че те не са оказали съществено въздействие върху продължителността на производството като цяло.

3. Поведение на държавните органи

94. Според жалбоподателя голяма част от забавянията се дължала на слабата съгласуваност между прокуратурата и следствието. Поспециално, прокуратурата три пъти връщала делото обратно на следствието. В един от тези случаи последвал спор относно необходимостта някои от обвиненията срещу жалбоподателя да отпаднат, чието разрешаване отнело допълнително време. Освен това, властите като цяло не проявили голямо усърдие при разглеждането на случая. Доводът на Правителството, че за изготвянето на експертизите било нужно доста време, не е много убедителен, тъй като водещият разследването следовател е могъл успоредно с това да извършва всички останали следствени действия.

95. Правителството твърди, че властите проявили необходимото старание. По-специално, първата фаза на производството била приключена в определения от закона срок от девет месеца. Важна причина за забавянето след 2001 била необходимостта да се намери експерт с подходяща квалификация, който да изготви експертиза за целите на разследването. Държавните органи не могат да бъдат упреквани за трудностите при намирането на такъв експерт с оглед спецификата на нужните знания.

96. Съдът отбелязва, че през целия относим период – повече от пет години и девет месеца – производството останало на етапа на предварително производство. Дори да се вземе предвид фактът, че делото представлявало фактическа и правна сложност, такава продължителност във времето изглеждала прекалена. По-нататък Съдът отбелязва, че е имало продължителни периоди, през които очевидно не били извършвани никакви действия. Такива периоди на бездействие е имало между 4 ноември 1998 и 1 юни 1999 (*Вж.* абзаци 27-29 по-горе), между 13 юни 1999 и 7 януари 2000 (*Вж.* абзаци 32 и 33 по-горе), между 14 февруари 2000 и 12 май 2000 (*Вж.* абзаци 36 и 37 по-горе) и между 4 август 2000 и 8 юни 2001 (*Вж.* абзаци 38 и 39 по-горе).

На последно място, Съдът отбелязва очевидната липса на сътрудничество между различните органи, участващи в делото, видно от множеството изменения на обвинението срещу жалбоподателя (*Вж.* абзаци 10, 23, 34-37, 41 и 42 по-горе). Това, заедно с многократните връщания на делото от прокуратурата в следствието за извършване на допълнително разследване или отстраняване на процесуални нарушения (*Вж.* абзаци 26, 30, 36, 37 и 43 по-горе), били основните фактори, допринесли за забавянето.

4. Заключение

97. Имайки предвид възприетите в съдебната му практика критерии, чрез които да прецени разумността на продължителността на делата, Съдът намира, че срокът на наказателното производство срещу жалбоподателя не отговаря на изискването за разумен срок съгласно член 6, алинея 1 от Конвенцията.

Следователно е налице нарушение на тази разпоредба.

V. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

98. Член 41 от Конвенцията гласи следното:

“Ако съдът установи, че е имало нарушение на Конвенцията или на протоколите към нея и ако вътрешното право на високодоговарящата страна допуска само частично обезщетение за последиците от това нарушение, съдът присъжда, ако това е необходимо, справедливо удовлетворение на потърпевщата страна.”

А. Вреди

98. Жалбоподателя претендира 11 800 евро (EUR) като обезщетение за неимуществени вреди. Той излага подробни аргументи във връзка с всяко нарушение на Конвенцията, подчертавайки сериозността на случая и позовавайки се на определени решенията на Съда.

100. Препращайки към някои от решенията на Съда по предходни дела срещу България, Правителството твърди, че претенцията е прекомерна, по-специално с оглед стандарта на живот в България. Освен това, някои от вредите, за които се търси обезщетение, не били свързани с нарушенията на Конвенцията.

99. Имайки предвид всички обстоятелства по случая и решавайки по справедливост, Съдът присъжда на жалбоподателя 3 000 евро като обезщетение за неимуществени вреди.

Б. Съдебни разноски

100. Жалбоподателя претендира 3 050 евро за 61 часа работа на адвокат във връзка с производството в Страсбург, при цена на час от 50 евро. Той претендира допълнително сума в размер на 377 евро за разходи за преводачески услуги (51 страници), фотокопиране, изпращане по пощата и режийни разноски. Жалбоподателя представя договор за правна помощ с адвоката му, график за изработени часове и пощенски разписки. Той моли присъдените от Съда суми във връзка с тази претенция да бъдат платени пряко на неговия процесуален представител, г-н М. Екимджиев.

101. Правителството посочва, че някои от оплакванията на жалбоподателя били обявени за недопустими; поради което жалбоподателят би могъл да иска единствено частично възстановяване на заплатените адвокатски възнаграждения. То също така поддържа, че претенцията за заплатени преводачески услуги и други разноски, с изключение на пощенските, не била подкрепена от съответни документи.

102. Съдът отбелязва, че жалбоподателят е представил договор за правна помощ и график за изработените от адвоката часове във връзка с неговото дело и че е поискал направените съдебни разноски да бъдат изплатени пряко на адвоката му, г-н М. Екимджиев. Съдът счита, че е

необходимо намаление поради обстоятелството, че някои от оплакванията на жалбоподателя са били обявени за недопустими (*Вж.* абзац 6 по-горе). Той отбелязва също така, че претенцията във връзка с направените разходи за превод не е била подкрепена със съответните документи. Имайки предвид всички релевантни фактори и приспадайки сума от 660 евро, получена под формата на правна помощ от Съвета на Европа, Съдът присъжда сума в размер на 2 000 евро като съдебни разноски, платима пряко на процесуалния представител на жалбоподателя, г-н М. Екимджиев.

В. Лихва за забава

105. Съдът счита за уместно лихвата за забава да се изчислява на основата на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка, към която се добавят три процента.

ПО ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ, СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. *Приема*, че е налице нарушение на член 5, алинея 3 от Конвенцията;
2. *Отхвърля* възражението за недопустимост на Правителството във връзка с оплакването на жалбоподателя на основание член 5, алинея 4 и *приема*, че е налице нарушение на тази разпоредба;
3. *Приема*, че е налице нарушение на член 5, алинея 5 от Конвенцията;
4. *Приема*, че е налице нарушение на член 6, алинея 1 от Конвенцията;
5. *Приема*
 - (а) че държавата-ответник следва да заплати на жалбоподателя, в срок от три месеца от влизането в сила на решението съгласно член 44, алинея 2 от Конвенцията, следните суми, като левова равностойност по курса, приложим в деня на плащането:
 - (i) 3 000 EUR (три хиляди евро) като обезщетение за неимуществени вреди, платими на самия жалбоподател;
 - (ii) 2 000 EUR (две хиляди евро) съдебни разноски, платими на процесуалния представител на жалбоподателя, г-н М. Екимджиев;
 - (iii) евентуалните данъци и такси върху посочените по-горе суми;
 - (б) че от изтичането на упоменатия по-горе тримесечен срок до плащането се дължи проста лихва върху горепосочените суми в

размер на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка през срока на неизпълнение, увеличена с три процента;

6. *Отхвърля* остатъка от претенцията на жалбоподателя за справедливо удовлетворение.

Изготвено на английски език и съобщено писмено на 8 юли 2004, в съответствие с член 77, алинеи 2 и 3 от Правилника на Съда.

Сантьяго КЕСАДА
Заместник-секретар

Кристос РОЗАКИС
Председател